

James Curran: Média és demokrácia

(Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

Fordította: Bakonyi László és Bakonyi-Tánczos Vera.

332 oldal, ISBN 978 963 295 637 4)

A Wolters Kluwer kiadó médiajogi és médiatudományi tárgyú könyvsorozatának fontos részét képezi James Curran *Média és demokrácia* című műve, mely a médiának a politikai hatalommal kapcsolatos, végső soron pedig a demokratikus működésben betöltött szerepét vizsgálja különböző aspektusból.

A kötet médiakritikai szemléletben íródott. A kritika fő tárgya – hasonlóan a sorozatban megjelent több műhöz¹ is – a sajtószabadságról alkotott angolszász, liberális idea.² Ugyanakkor maga a szerző jelzi, hogy jelen művében általánosabb megközelítésben gondolkodik, mint az ezen a területen számon tartott alkotások általában.

Curran szakít a hasonló témájú művek vizsgálódási módszerével, melyek vagy elméleti, vagy egy adott nemzetre fókuszáló elemzést adnak, és melyek sok esetben valamilyen megoldást is próbálnak kínálni a feltárt problémára.³

Curran más ambícióval közelít ugyanehhez a témához. Kiindulópontja: „szoros kapcsolat áll fenn a média szabadsága és a demokratikus nyilvánosság, valamint a demokratikus eljárások között.”⁴ Megpróbál túllépni a „hagyományos alkotmányközpontú megközelítésen”, mely szerint a demokratikus szabadságjogok alkotmányos biztosítása elegendő egy működő demokráciához.

¹ Értsd: Ben H. BAGDIKIAN: *Az új médiamonopólium*. Budapest, Wolters Kluwer, 2012; Robert W. MCCHESENEY: *Mi a baj a médiával? Az Egyesült Államok médiapolitikája a 21. században*. Budapest, CompLex, 2012; Cass R. SUNSTEIN: *Republic.com 2.0*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013.

² A „liberális” kifejezésnek eltérő az értelmezése Nagy-Britanniában és az USA-ban. Curran a „történelmileg kialakult brit értelmezést” használja, „amit a liberálisok a 18. és a 19. század folyamán fejlesztettek ki”. A szerző ezt az értelmezést alapul véve vizsgálódik. L. pl. James CURRAN: Még egyszer a tömegmédiáról és a demokráciáról. In: ANGELUSZ Róbert – TARDOS Róbert – TERESYÉNI Tamás (szerk.): *Média – Nyilvánosság – Közvélemény – Szöveggyűjtemény*. Budapest, Gondolat, 2007. 910–949. [Rohonyi András ford.] Eredeti megjelenés Rethinking Media and Democracy. In: James CURRAN – Michael GUREVITC (eds.): *Mass Media and Society*. London, Arnold, 1997.

³ Ebben a körben talán a legismertebb John Keane hasonló című műve (L. John KEANE: *Média és demokrácia*. Budapest, Helikon Kiadó, 1999).

⁴ L. a szerző előszava a magyar kiadáshoz.

Ehelyett a média demokratikus működését, demokráciában betöltött szerepét különböző kontextusokban, az elméletet a gyakorlattal párosítva, komparatív módon vizsgálja meg, egymáshoz lazábban kapcsolódó, egy-egy szűk kérdéskörre fókuszáló és azt precízen elemző esettanulmányok formájában.

A kötet ennek megfelelően tizenkét önálló – nagyobb részben már megjelent – tanulmányt tartalmaz, azokat öt nagyobb témakörbe sorolva. Ezek a problémafeltáró, kritikai tanulmányok a média és demokrácia kérdéskörén belül tulajdonképpen a liberális tradicionalista felfogás egy-egy nagyobb axiómájához is kapcsolódnak.

Az első témakör a médiarendszerekhez kapcsolódó kérdéseket vizsgál, ugyanakkor nem hagyományos formában. A témakör három esettanulmányát az az alaptétel köti össze, miszerint a média a közönség tájékozódásának legfőbb forrása, a tájékozódáshoz való jog érvényesülését pedig nagymértékben határozza meg a hírmédiarendszer minősége.

Curran ezt vizsgálva elsőként a világ számos pontján csodált amerikai sajtószabadság-megközelítést foglalja össze. Majd ezt követően áttekinti, hogy az azt támogató két alapfeltevés (az államtól való függetlenség garanciája a piaci működés, a professzionális újságírás) mennyiben igazolható.

A szerző az amerikai hírmédia működését elemezve arra jut, hogy az csak részben kormányfüggetlen, legitimálja a társadalmi különbségeket, és a politikai hirdetések pedig ugyanezt teszik a politika pénzalapú művelésével. Ezt a megállapítást egy komparatív empirikus felméréssel is alátámasztja, melynek eredménye azt mutatja, hogy az európaiak – valószínűsíthetően a közszolgálati médiának is köszönhetően – tájékozottabbak amerikai sorstársaiknál.

A második kérdéskörben a média és a „nyilvánosság” axiomatikusnak vett összefüggéseit vizsgálja (Média és demokrácielmélet) két esettanulmány erejéig. Ennek keretében két állítást is mérlegre tesz: egyrészt azt az alapvetést, mely szerint a szórakoztató média összekapcsolódik a társadalom demokratikus életével, azaz szolgálja a társadalmi vitát, másrészt pedig azt, hogy a globalizációval létrejött egy világméretű nyilvánosság.

Curran az első állítás igazságát nem zárja ki, sőt, példákkal alátámasztva arra mutat rá, hogy az nagymértékben elősegíti a társadalmi értékek megismerését és megvitatását, illetve a társadalmi identitás felismerését, meghatározását, tudatosítását. Ugyanakkor figyelmeztet arra, hogy a szórakoztató média nem pótolja a tájékozottságot szolgáló műfajokat, eszközöket. Szét kell választani a demokratikus vitát, a fikciót és az újságírást; a szórakoztatástól való függés politikailag tájékozatlanná tesz – következtet a szerző. Az internet megjelenéséhez fűzött túlzott remények (egyfajta nemzetközi állampolgárság és globális nyilvánosság létrejötte) szertefoszlását pedig egy gyakorlati példán szemléltetve (egy nemzetközi online újság alapítása és nem túl sikeresnek mondható utóélete) mutatja be.

A harmadik témakörben (A média és az új technológia) tulajdonképpen a technológiai determinizmus által felvetett kérdéseket vizsgál a szerző két esettanulmány keretében. Az elsőben Curran visszatekint a brit kábeltévével, interaktív digitális tévével, valamint az internet bevezetésével kapcsolatos brit jóváindulásokra, hogy aztán megállapítsa, mennyire tévesek voltak ezek a várakozások, és hogy mennyiben származtak olyan érdekcsoportoktól, melyek érdekeltek voltak a „jóváindulások” beteljesülésében. A második tanulmányban az újságírás jövőjével kapcsolatos jelenlegi jóváindulásokat veszi górcső alá, és az egyes szcenáriók elemzését követően arra jut, hogy az internet hatására a ‘rég’, klasszikus újságírás egyértelműen hanyatlik.

A könyv negyedik tartalmi egysége médiatörténeti kérdéseket feszeget (Média és történelem). A történeti perspektíva szeretete nemcsak az itt található tanulmányok számából (három) érződik, hanem abból is, hogy Curran maga is kifejti: „A médiatörténet korántsem gyakorolt akkora hatást a médiatudomány tudományágakon átívelő területén, mint kellett volna.” A szerző ennek megfelelően próbál cselekedni, hogy e hiányt betöltse,⁵ és hogy ezen írásain keresztül „rávilágítson a média fejlődése és a társadalmi változások közötti szélesebb összefüggések természetére”.

A három írás közül mindenképpen ki kell emelni a brit sajtószabadság kialakulását vizsgáló tanulmányt. Curran egy bevett tételt vizsgál meg: a brit sajtó a 19. század közepén vált igazán szabaddá, amikor mentesült az öt sűjtő adóterhek alól. A szerző ugyanakkor ezt az axiómaszerűen használt történelmi eseményt teljesen más oldaláról mutatja be. Az adók megszüntetése mögött valójában nemcsak az állt, hogy minél többen hozzáférhessenek a sajtótermékekhez, hanem az is, hogy ez az ‘alacsonyabb rendek’ politikai átnevelésének, azaz a nyomtatott sajtó végső soron a társadalom irányításának eszközeként szolgáljon.

A további két tanulmány a médiáról alkotott különböző narratívákkal, illetve a hirdetéseknek a sajtó szerkezetére és a szerkesztői döntésekre gyakorolt hatásával foglalkozik.

Végül, de nem utolsósorban a szerző két esettanulmány erejéig tárgyalja a média és kultúra viszonyát is. Az egyik írás egy speciális probléma vizsgálatán keresztül közvetve arra mutat rá, hogy milyen tényezők befolyásolhatják azt, hogy mi tartozik, mit sorolunk egy társadalomban a kulturális kánonhoz. Curran a brit nemzeti sajtó könyvismertetőinek vizsgálatával kimutatja, hogy a könyvrovatok szerkesztőinek homogén képzési háttere meghatározza, jelentősen leszűkíti az ismertetésre kiválasztott művek körét. Az egyes műfajok (pl. bestsellerek, természettudományos művek) kiszorításával pedig egyben leszűkítik a társadalomban a tájékozottság fogalmát is.

Az utolsó esettanulmány a brit média- és kultúratudomány fejlődését vizsgálja és egyben bevett gyakorlatát kritizálja. A kritika tárgya az, hogy a kutatási gyakorlat figyelmen kívül hagyja a szélesebb társadalmi kontextusban bekövetkező változásokat, holott azok befolyásolják magának a kutatásnak a fejlődését.

A kötet szerkezetének és tartalmának rövid áttekintését követően láthatjuk, hogy Curran művében nem ledönteni akarja a sajtószabadság liberális narratívájának egyes oszlopait, nem is kíván új paradigmát kínálni. Inkább reális képet szeretne kapni az elmélet megvalósulásáról. Nem fél az ismert alapelveket elővenni, gyakorlati és összehasonlító elemzéseknek alávetni, történeti kontextusba helyezni, hogy pontosan lássuk, azok miként érvényesek (érvényesek-e egyáltalán) a jelen korban.

A Curran műve így leginkább olyan kutatóknak, szakembereknek érdekes olvasmány, akik behatóbban foglalkoztak már – vagy szeretnének foglalkoznia a jövőben – a média, sajtószabadság és demokrácia kapcsolódási pontjaival. A szerző által kiválasztott témák ugyanis kellően inspiratívak ahhoz, hogy az olvasónak a média demokráciában betöltött szerepével kapcsolatban megszerzett ismeretei újraértékelésre kerüljenek, vagy legalábbis árnyalja azokat – már amennyiben az olvasó erre kellően nyitott.

NYAKAS LEVENTE

⁵ Idesorolható többek között a szerzőtársként írt műve: James CURRAN – Jean SEATON: *Hatalom felelősség nélkül: a sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015.